

II.BÖLÜM

1-NEDEN DERS KİTAPLARI

Eğitimin en yalın tanımı "insanı ve toplumu değiştirme etkinliğidir". İnsanı ve toplumu değiştirmek için eğitimle yeni kuşakları üretmemiz gerekiyor. Yeni kuşağı değiştirmeyi ya da "yeniden ve istenilen yönde" üretmeyi sağlamak için ders kitaplarına ihtiyaç duyulur. Yani ders kitapları, bu değişimi sağlayacak etkili araçlardan biridir.

Ders kitabı, öğrenme ve öğretme araçlarının en eskisi, en çok bilineni ve en çok kullanılanıdır. En eski kitaplar hiç kuşkusuz Sümer tabletleriydi ve M.Ö. 3000 yılına dayanıyorlardı. Asur kralları ise bu tabletleri bir araya toplayarak kitaplık ve arşiv oluşturdular.

"Sözün gerçek anlamındaki kitapların ilk dayanağı, kuşkusuz odundu; Kitap anlamına gelen, Yunanca Biblos ve Latince Liber sözcüklerinin ilk anlamı "ağaç kabuğu"ydü.⁽⁷⁾ Çinlilerin ipek, Mısırlıların Papirüs, Romalıların parşömenleri modern kitaba ulaşmada tarihsel birer basamak oluşturdular.

Günümüz Türkiye'sinin eğitim sistemi içerisinde en fazla kullanılan öğretme ve öğrenme aracı yazılı bir materyal olan ders kitaplarıdır.

"Ders kitapları, eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda; öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, pekiştirme, sınav hazırlama ve öğrenme hızlarına uygun çalışma olanağı sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir."⁽⁸⁾

"Kitaplar öğrenciler açısından çok yararlı materyallerdir. Kitap sayesinde öğrenci, öğretmenin anlattıklarını istediği zaman, istediği yerde ve istediği tempoda tekrar etme olanağına kavuşur. Özellikle öğrenme güçlüğü olan öğrenciler için ders kitabı sözel öğretimin yarattığı boşluğu doldurma olanağı vermesi bakımından önemlidir."⁽⁹⁾

"Kitap öğrenciler için önemli bir çalışma aracıdır ve derslerin özü ders kitaplarında bulunur."⁽¹⁰⁾

"Ders kitabı tüm modern araç-gereçlere rağmen öğretmenin vazgeçemediği bir öğretim materyalidir. Bu materyalin öğrenme-öğretime ortamına katkıda bulunabilmesi için bir takım niteliklere sahip olması gerekmektedir."⁽¹¹⁾

"Ders kitabı öğretimin en önemli araçlarından biridir ve belki de en önemlisidir. İyi hazırlanmış bir ders kitabı hem öğretmen hem de öğrenci için yararlıdır.(...) İyi

(7) Albert Laborre; Kitabın Tarihi İletişim Yay. Cep Üniversitesi S. 12 1994

(8) Tülay Toprak; İlkokul Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi (Adana İlinde Bir Araştırma) YÜk.Lisans Tezi Ankara, 1993.

(9) Leyla Küçükahmet'ten aktaran Tülay Toprak; ilkokul Ders Kitaplarının Öğretim Programlarına Uygunluğunun Değerlendirilmesi (Adana İlinde Bir Araştırma) YÜk.Lisans Tezi Ankara 1993

(10) Muhsin Hesapçıoğlu'dan aktaran Tülay Toprak Age S.7

(11) Tülay Toprak, Age S .8 (Aktarmalar)

bir ders kitabı öğretim programlarının gösterdiği eğitim ve öğretim amaçlarına daha kısa yoldan, daha kısa zamanda ulaşmaya büyük ölçüde yardım eder."⁽¹²⁾

"Ders kitapları öğrencilerin o dersin programında var olan konular hakkında öğrencilerin neler öğrenecekleri ve öğretmenin de neleri öğreteceğini büyük ölçüde etkileyen bir kaynaktır. Ders kitapları aynı zamanda sınıf içi öğretme-öğrenme faaliyetlerine yönelik kararlar üzerinde de önemli etkiye sahiptir. Genelde bir çok öğretmen dersin amaçlarını öğrencilere uygulanacak testleri, öğretim stratejilerini, ödevleri vb. kullanılan ders kitaplarına göre belirlerler."⁽¹³⁾

Ders Kitaplarının Yararları

Öğrencilere:

Ders kitaplarının öğrenciye sağladığı yararları şöyle sıralayabiliriz:

- a) Kitap, öğretmenin sözlü dersini tamamlar. Görsel izlenim yoluyla çocuk öğrendiklerini zihninde daha devamlı olarak yerleştirir, izlenimlerini kuvvetlendirir.
- b) Kitap sözlü öğretimin boşluklarını doldurur ve bunun sonucu olarak aradaki kopuklukları giderir.
- c) Yemden gözden geçirmeleri mümkün kılar.
- d) Kitap ile çalışmada öğrenci sözlü derse göre daha aktif olmak zorundadır. Kitap öğrenciyi etkinliğe sevk eder.
- e) Öğrencinin çeşitli kaynaklardan yararlanma alışkanlığı kazanmasına yardım eder.
- f) Öğrenciyi çeşitli yahut değişik görüşlerle karşılaştırır.
- g) Öğrencide "eleştirel düşünme" alışkanlığının oluşmasını sağlar.
- h) Öğrenimi sıkıcılıktan kurtarır, ilginin sürekliliğini sağlar.
- i) Kitap, gerektiğinde öğrencinin başvurabileceği yegane yardımcısı, hatta özel öğretmenidir.⁽¹⁴⁾

Öğretmenlere:

Ders kitaplarının öğretmene sağladığı yararlar ise şunlardır:

- 1) Meramlarını kolay anlatamayan, bellekleri zayıf olan ve bu yüzden kendilerine güvenleri az olan öğretmenlere kitap en büyük yardımcıdır.
- 2) Kitap içerdiği ödev konuları ile öğretmeni bir çok araştırmadan kurtarır.
- 3) Öğretimde öğretmenin temel yardımcısı olan kitaplar gücünü daha iyi kullanımına ve dersini daha sistematik anlatmasına olanak verir.⁽⁵⁾

(12) Cavit Binbaşoğlu; Okullarda Öğretim Sorunları Eğitim-Der Yayınları 5, 1995 s.69.

(13) H.I.Yalın; Ders Kitapları Tasarımı. Milli Eğitim Dergisi s.132. s: 61 (1996)

(14) Tülay Toprak, Age S. 19 (Aktarmalar)

(15) Tülay Toprak, Age S.20 (Aktarmalar)

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirlenen ilkelere göre "Özgür ve bilimsel düşünce gücüne sahip, içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı, yaratıcı ve üretken kişilerin yetiştirilmesi" içinde ders kitapları büyük ölçüde kullanılmaktadır.

Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen "Hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip bireyler yetiştirme"de ders kitaplarının rolü büyüktür. Bu yüzden ders kitaplarının yeterli olmaları gereklidir.

Ders kitapları öğrencilerin öğrenme, hatırlama, düşünme ve problem çözme becerilerini de geliştirmeye yardımcı olduğuna göre ders kitaplarının çağdaş hale getirilmesi mutlak zorunludur.

"Sekiz yıllık eğitime geçiş, MEB'in tepeden tırnağa değiştirilmesi, yenilenmesi ile olabilir. Örneğin; (...) yıllardır okutulan bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi'nin, bir Vatandaşlık Bilgilerinin, Tarih, Felsefe, Türkçe, Edebiyat kitaplarının içeriği nasıl yenileştirilecek?"⁽¹⁶⁾

DERS KİTAPLARI VE SİYASAL İKTİDARLAR

*İnsanlar da bitkiler gibidir,
Aşılınmaları gerekir. İlk aşısı ilk ve orta okulda,
ikinci aşısı üniversitede
son aşısı da askerlikte uygulanır
Vassilis'in ünlü romanı Z'den*

Ortaçağdan yeniçağa kadar olan yaklaşık bin yıllık süreç boyunca Avrupa'da etkin güç olan kilise, eğitim kurumlarını ve anlayışını kendi denetimi altında tutmuştur. Bu süreçte kitapların elle yazılması, kitapların az sayıda ve pahalı olmasına neden olmuştur. Okuma yazma ise genellikle soyluların kullanabildiği bir ayrıcalık halindeydi. Ortaçağda ders kitabı pek fazla ilgi çekmemiş, problem olarak görülmemiştir.

Ancak; "19.yüzyıldan itibaren eğitimin yaygınlaşması ve kitlesel boyutlara ulaşması, siyasal güçlerin ders kitaplarına olan ilgilerini arttırmıştır."⁽¹⁷⁾

"Sürekli talepleri karşılamakta güçlük çeken ve buhranlı dönemlerden geçen günümüz siyasal sistemleri, varlıklarını sürdürebilmek için sürekli bir destek hazinesine ihtiyaç duyarlar. Bu da çocukluk döneminde sağlanabilir."⁽¹⁸⁾ Çocuğu topluma ve siyasal sisteme bağlı yetiştirmek için eğitim ideal bir çaba bu çabanın ise en önemli

(16) Sevgi Özel; Talim Terbiye Kuruluyla 8 Yıllık Eğitim. Radikal Gazetesi 21.07.1997

(17) Nuri Doğarı, Ders Kitapları ve Sosyalleşme S. 15 Bağlam Yay. 1994

(18) David Easton- Robert D.Hess; The Child's Political World 1970, S.37-38'den Aktaran Türker Alkan, Siyasal Toplumsallaşma. Kültür Bak. Yay.1979 S.5.

aracı ders kitaplarıdır. Bu yüzden okul müfredat programlarının ve ders kitaplarının içeriği siyasi iktidara sahip bulunanlarca belirlenir. Yani siyasal iktidar, topluma yaymak ve benimsettirmek istediği ideolojisini (ki buna resmi ideoloji demek gerekir) geniş yığınlara ders kitapları aracılığıyla öğretir ve yayar.

Siyasal iktidarlar ideoloji oluşturma aracı olarak okulu ve ders kitaplarını çok önemserler.

Siyasal iktidarlar çeşitli dönemlerde özellikle de kriz dönemlerinde ders kitaplarına müdahale ederler. Bu müdahaleye ülkemizden örnekler vermek mümkündür.

"Maarif işlerindeki gayemiz; çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve milli bir hale koymak.."⁽¹⁹⁾ veya 1976'daki Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminin Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı "eğitimimizi milli hüviyetine kavuşturmak"tan söz etmektedir.⁽²⁰⁾

Siyasal iktidarların bu müdahalelerinin temel amacı "ya yeni bir meşruiyet yaratmak veya tartışılır hale gelen meşruiyetini güçlendirmek"⁽²¹⁾ olarak değerlendirilmelidir.

Siyasal İktidarlar Ders Kitaplarından Neler Beklediler?

Osmanlılar Dönemi:

Osmanlı toplumunda eğitimin temel amacı; kul yetiştirmektir. Bu kul, önce tanrının sonra da devletin veya "Zat-ı Hazret-i Padişah"ın kuludur. Dolayısıyla Osmanlı eğitim sisteminin sloganı "Dinsel eğitim, itaatkar kuşak" olarak belirlenebilir.⁽²²⁾ Böyle bir eğitim anlayışına sahip olan Osmanlı toplumunun yöneticileri, "düşünmeyen, sorgulamayan, itaat eden" bir kuşağı yaratabilmek için medreselerden ve medreselerden yetişen müderris ve hocalardan yararlanmışlardır.

19.yüzyıla kadar Osmanlı toplumu içe dönük yapısını devam ettirirken gelenekçi eğitim anlayışının temel özelliklerini de korumuştur. Bu yüzyıldan itibaren, Batı ile olan ilişkileri nedeniyle geleneksel eğitim kurumlarının yanı sıra batı tarzında okullar açma yoluna giden Osmanlılar, 1856'daki Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile birlikte okul müfredatlarını ve okullarda okutulacak derslerin kitaplarını düzenleme yoluna gitmiştir.

Padişah II.Abdülhamit döneminde Avrupa devletlerinin ve Avrupa'da öğrenim gören Osmanlı aydınlarının (Jön-Türklerin) çabaları sonucunda Meşrutiyet ilan edilmiş, Anayasal bir düzene geçilmeye başlanmıştır.

(19) I.İcra Vekilleri Heyeti'nin Programından İsmail Aydın; Siyasi Parti. . . . S.49

(20) İsmarlama Ders Kitapları Üzerine Rapor S.8

(21) Türker Alkan, Siyasal Toplumsallaşma S.5

(22) İsmail Aydın: Düünden Bugüne Öğretmenler. (1065-2005) S.24 Eğitim Sen Yay. 1999

Aynı dönemde, batılı tarza yakın eğitim veren kurumların sayısı da bir hayli artmıştır. Örneğin 1877'de sayıları 200 civarında olan ve yeni yöntemlerle eğitim verecek olan "usul-ü cedide" diye anılan ilkokulların sayısı, 1893 yılının sonunda 3057'ye çıkmıştır.⁽²³⁾

Meşrutiyetle birlikte aslında okullarda okutulması gereken ders kitaplarının, Meşrutiyet ideolojisini yaymakta bir araç olarak kullanılması gerekirken, ders kitaplarının hala geleneksel eğitim anlayışını yaydığını görmekteyiz. 1881 ve 1903 yıllarındaki bazı nizamnamelerin buraya aktarılması geleneksel anlayışın sürdürüldüğünü göstermektedir.

"Mebâdi-i tedristen maksat, sıbyanın dinî ve edebî terbiyesi ile...."⁽²⁴⁾

"Mektebin ders muallimi (...), şakirdanın hüsn-ü terbiyelerine ve etfal-i müsli-meye evvel be evvel şurû-ü islamiyeyi ve şerâit-i salavatı ve namaz surelerini öğretmeye itina gösterecektir."⁽²⁵⁾

"... dünyada itaatsizlik kadar insanı bedbaht eden bir şey yoktur. ... tabiatı fena olan çocuklar, itaatsizlik edenlerdir. ..."⁽²⁶⁾

Osmanlı eğitim anlayışının ve padişahlığın kutsallığının ders kitapları aracılığıyla devam ettirilmesi, gelecek kuşağa aktarılması çabalarının örneklerine bu döneme ait ders kitaplarının incelenmesinde tanık olmaktadır:

"İncelenen 34 ders kitabından 15'i besmeleyle başlamaktadır. Yine 34 ders kitabından 12'si padişahı övmektedir."⁽²⁷⁾

Ders kitaplarının Osmanlılar döneminde dini ve padişahı yücelten bir amacı taşıması, o dönemin siyasal yapısının ve bu yapının devamının sağlanmasını arzulayan ideolojinin aktarım aracı olması birey değil kul yetiştirme isteği açısından kaçınılmazdı.

Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Ders Kitaplarının Biçimsel Karşılaştırılması

Osmanlı Dönemi	Cumhuriyet Dönemi (12 Eylül 1980'den sonra)
Başlangıçlarında padişaha övgü var. Başlangıcında besmele var. Marş yoktu.	Atatürk resmi var. Gençliğe Hitabe konuldu. İstiklal Marşı ve kitapların sonuna Öğretmen Marşı konuldu
Kitabın iç sayfasında yazarının mührü basılı	Yok

(23) Doç. Dr .Bayram Kodaman; Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi S.145 Türk Tarih Kur. Yay.1980

(24) Nuri Doğan; Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918) S.22 Bağlam Yay. 1994

(25) Nuri Doğan; Age S.25

(26) Nazım, Kıraat-ı Beytiyye. 4.Kitap İst. 1330 S.48

(27) Nuri Doğan, Age S.25

Cumhuriyet Dönemi:

Cumhuriyet, Osmanlının çok milletli yapısının bozulmasından sonra üniter bir yapı oluşturmaya başlamıştır. Bu yüzden "ulus devlet" yaratmak için "tek ülke, tek ulus, tek dil ve tek bayrak" anlayışını yerleştirme çabalarına giren Cumhuriyet rejimi, bu anlayışa (ideolojiye) uygun bir eğitim arayışına girmiştir. Bu eğitim anlayışım (ideolojisini) yeni kuşaklara taşıma görevi öğretmenlere verilmiş, "Cumhuriyetin (eserin) değeri, sizlerin özveri ve becerinizin derecesine eşit olacaktır" denilmiştir.⁽²⁸⁾

Yani öğretmenin görevi, Cumhuriyeti koruyacak, Cumhuriyetin kazanımlarına sahip çıkacak kuşakları yetiştirmek olarak belirlenmiştir.

Cumhuriyet yönetimi, batı tarzında eğitimi amaçlamıştır. Bu yüzden "kul" değil, "birey" yetiştirme temel çaba olarak algılanmıştır. Cumhuriyetin gereklerine uygun olarak yeni ders kitapları ve yeni programlar düzenlenmiştir. Bu programlar ve ders kitaplarında "Millilik" esas olmakla birlikte "laiklik", "yurttaşlık" ve "bilimsellik" gibi değerler öne çıkarılmıştır.

Cumhuriyet döneminde benimsenen yeni ideolojiye uygun ders programları oluşturulup ders kitapları da bu programa göre düzenlenmiştir.

Cumhuriyet yönetimini kuran önderin (Mustafa Kemal'in) eğitimle çok yakından alakadar olması, Cumhuriyet Türkiye'si'ni yaratma ve devam ettirme arzusundandır. Çünkü Cumhuriyet, "kul ve tebaa'larla değil; Cumhuriyet bilincine sahip "birey ve yurttaşlarla korunup, geliştirilebilirdi.

Ders Kitapları çeşitli toplumlarda devletin veya egemen sınıfın görüş ve bakışını (ideolojisini) da öğrencilere taşıma aracı olarak kullanılan bir kaynaktır.⁽²⁹⁾

Bütün bunlar göz önüne alındığında ders kitaplarının demokratikleştirilmesinin güncel, bilimsel ve laik hale getirilmesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa ülkemizde "hiçbir ders kitabının siyasal iktidara ters düşen bir çizgi taşımadığı taşıyanların da devlet tarafından onaylanmadığı görülmektedir."⁽³⁰⁾

2-ÜLKEMİZDE DERS KİTAPLARI NASIL OLUŞTURULMAKTADIR?

Türkiye'de ders kitaplarının yazılımında IX.Milli Eğitim Şur'ası kararlarına göre iki yol izlenmektedir. Bunlardan birisi devletin müfredatını belirlediği kitabı müsabaka yoluyla yazdırması ve kendi felsefesine en uygun olanını seçmesidir. Bu durumda kitabı devlet bastırıp dağıtımını da yapmaktadır. İkinci yol ise, kitap yazmak isteyen kişilerin müfredat programlarına göre yazdıkları kitaplara devletin ruhsat vermesidir. Devlet burada da kendi politikasına en uygun olan kitaplara ruhsat vermekte, görüşüne uygun olmayanlara ruhsat vermemektedir.

(28) ismail Aydın: Düünden Bugüne Öğretmenier S.131-132

(29) Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemindeki Ders Kitaplarıyla 12 Eylül'ün Ürünü Olan Türk -İslam Sentezinin Taşınması, Vatandaşlık Bilgisi Kitaplarındaki İç ve Dış Tehdit Gibi.

(30) Nuri Doğan; Ders Kitapları ve Sosyalleşme (1876-1918) s.23, Bağlam Yay. 1994

Yukarıdaki duruma göre "devletin siyasal yapısı ve ideolojisi dışında ders kitabı oluşamaz."⁽³¹⁾

Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı Başkanı Prof. Dr .Yılmaz Büyükerşen 5 Ağustos 1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği demeçte şunları açıklamıştır:

"Ezberciliğe yol açmayan, çağdaş ders kitabı yazımı projemiz çerçevesinde ilk ve ortaöğretime ilişkin 42 kitabın yazımına uzman ekiplerce başlandı. Bunlardan 33 kitabın ana metin yazımı tamamlandı, 16 kitabın editörlerce yeniden yazım ve kurgusu tamamlanarak grafik ve sayfa tasarımına başlandı. 11 kitap ise bir yıl önce Talim ve Terbiye Kurulu'na teslim edildi. Kurulun, herkesin şikayetçi olduğu, mevcut ders kitaplarındaki alışlagelmiş kalıpların dışına çıkamayan anlayış ve tutumu, maalesef bu önemli hizmeti çocuklarımıza bir an önce ulaştırmamızı geciktirmektedir. "

Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Genel Başkanı Tuncay Özilhan, Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan açıklamasında şunları söylüyor;

"Ders kitapları çağın gerisindedir. Bu kitapların hemen hemen hepsinin eski bilgilerle doludur. Genç bir beyini hayata hazırlamakta son derece yetersizdir. "⁽³²⁾

III.BÖLÜM

3-DERS KİTAPLARIMIZDAN KİMLER MEMNUN?

Ders kitaplarımızdan hemen hemen toplumun tüm kesimleri rahatsız olduklarını belirtmektedirler. Bu toplum kesimleri arasında;

a) Medya

— Ders Kitaplarında Milyarlar Dönüyor. (Hürriyet-Yalçın Bayer-Yeter Söz Milletini)

- Kitaba Sıkı Denetim (Milliyet-04.06.1996)

- Keseye Göre Ders Kitabı (Yeni Yüzyıl 11.06 4 997)

- Ders Kitabında Karmaşa (Dost 25.08.1996)

- Kitap Kavgası (Akşam, 27.08.1996)

— Ders Kitabında Kaos (Posta, 12 Ağustos 1997)

— Yayınevleri Birbirine Düştü (Cumhuriyet, 11 Ağustos 1997)

— Anarşi ve Terör Ders Kitaplarına Nasıl Yansıyor (Yeni Yüzyıl 11 Temmuz 1996)

(31) Nuri Doğan; Age s.23

(32) Hürriyet, 12 Temmuz 2001 "TÜSİAD Eğitime Coğrafyadan Girdi" başlıklı haber